

«КОГНІТИВНА ОНОМАСТИКА» ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА

Тетяна ВІЛЬЧИНСЬКА

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови та славістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
<https://orcid.org/0000-0003-4881-6132>
tetyana_v@ukr.net*

У ХХІ ст. світобачення людини потребує змін, назріла гостра потреба вироблення нового розуміння ролі мови у здійсненні процесів пізнання й осмислення світу, сутності і функціонування ментального лексикону, у тому числі через навантаженість власних назв. Особливого значення все це набуває, коли йдеться про вчителя-філолога. У зв'язку із цим цілком умотивованою серед вибіркового дисциплін лінгвістичного циклу вважаємо таку, як «Когнітивна ономастика».

Метою запропонованого повідомлення є з'ясувати особливості підготовки вчителя української мови і літератури під час вивчення однієї з вибіркового мовних дисциплін когнітивного спрямування – «Когнітивної ономастики» у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка.

Переваги когнітивного підходу до вивчення мови полягають у тому, що він відкриває нові перспективи у формуванні уявлень про людську поведінку, урізноманітнюючи аспекти різних гуманітарних досліджень. Науковців цікавить не мова сама по собі, а глибинні структури свідомості її носіїв. Відтак основним у формуванні когнітивної парадигми в лінгвістиці стає інтерес до проблем зв'язку між мовою і мисленням людини, її загальнолюдськими та національно-культурними цінностями, тобто об'єктом стає людина та її внутрішній світ [2]. Забезпечити засвоєння теоретичних знань, пов'язаних із такими базовими поняттями когнітивістики, як «концепт», «онімічний концепт», «ментальний лексикон», «фрейм», і покликана «Когнітивна ономастика» – новий напрям вивчення власних назв, які тут розглядаються насамперед у ментальному лексиконі, де, трансформуючись, зазнаючи переробки, стають концептами, що зрештою об'єднуються у фрейми та їхні дрібніші утворення – субфрейми [1, с. 7].

Зауважимо, що хоча ономастичних наукових студій загалом є достатньо, проте праць методичного характеру, присвячених проблемам їх викладання у вищій школі, відомо не так багато.

Метою курсу «Когнітивна ономастика», з одного боку, є ознайомити студентів із теоретичними відомостями про онімічні концепти, особливості їхнього буття в ментальному лексиконі, спосіб організації таких концептів у фрейми; з іншого – навчити їх вести самостійну пошукову роботу, пов'язану з аналізом онімічних концептів, розмежуванням і структуруванням відповідних фреймів тощо.

Під час лекційних занять акцентуємо увагу на таких проблемах когнітивної ономастики, як буття власних назв та їхні функції у ментальному лексиконі, форми концептуалізації власних назв, способи організації їх в онімічні фрейми, критерії розмежування відповідних фреймів (індивідуальні й загальномовні), встановлення типів асоціативної ідентифікації онімічних концептів та ін.

На перший погляд, задекларована досить широка проблематика. Дійсно, попри перманентні трансформаційні процеси, що відбуваються в сучасному освітньому середовищі, урізноманітнювати освітню підготовку студентів шляхом введення нових курсів важко, оскільки навчальні плани вишів України і так перенасичені великою кількістю предметів. Водночас констатуємо, що нерідко нові наукові дисципліни, як і «Когнітивна ономастика», інтегруються та логічно уводяться в змістове наповнення тих навчальних предметів, які уже вивчалися студентами, зокрема «Українська ономастика». Це простежується і в змістовому наповненні окремих тем на зразок «Поняття оніма» чи «Класифікація онімічних одиниць». Опрацьовуючи метамову на заняттях із когнітивної ономастики, використовуємо засадничі для цієї галузі праці таких українських мовознавців, як Д. Бучко, Ю. Карпенко, М. Торчинський, І. Фаріон, П. Чучка.

Загалом же дисципліна «Когнітивна ономастика», як і інші, синтезує комплекс теоретичних і практичних лінгвістичних знань про власні назви.

А отже, на практичних заняттях зосереджуємо увагу на специфічних ознаках онімів (великій кількості, однореферентності, відсутності семантичної основи та ін.), а також на їхній здатності трансформуватися в концепти як одиниці збереження інформації в ментальному лексиконі та організовуватися в конкретні фрейми, серед яких найчастіше розрізняють: антропонімічний (об'єднує іменування людей), топонімічний (сукупність власних географічних назв), теонімічний (власні назви богів, божеств, демонів), ергонімічний (власні назви різних виробничих, суспільних, ідеологічних, конфесійних об'єднань людей), зоонімічний (клички тварин), космонімічний (назви космічних об'єктів), ідеонімічний (власні найменування духовних предметів – творів письменників, інших митців) та деякі інші.

На практичних заняттях студенти повинні навчитися формувати з пізнаної інформації концепт, а для цього треба вміти: зіставити новий результат когніції з уже наявними в ментальному лексиконі концептами; встановити, входить цей результат в уже відомий концепт чи вимагає формування нового; в останньому випадку окреслити його місце серед інших, найближчих концептів, тобто ввести до певного фрейму [1, с. 7–12]. Вивченню найважливіших фреймів присвячені окремі теми навчальної дисципліни.

До кожної з тем студентам запропоновано контрольні запитання та список літератури. Передбачено також завдання для самостійної роботи, у тому числі статті для конспектування, на зразок: Ю. Карпенко. Ментальна організація власних назв. *Мовознавство*. 2004. № 4. С. 25–34.

Уведення курсу «Когнітивна ономастика» в навчальні плани вважаємо важливим чинником підготовки вчителя-філолога, який би відповідав вимогам, окресленим у Концепції Нової української школи, тобто який би не просто

зосереджував увагу на пізнанні мовних одиниць, у нашому випадку власних назв, а й на тому, як це пізнання реалізується, якими механізмами. Пізніше цю здатність людської когніції студенти зможуть повною мірою використати у своїй професійній діяльності, зокрема для корелювання традиційних форм навчання з новими. Загалом під час дослідження було окреслено низку проблем, зумовлених проникненням когнітивізму у сферу мови, які потребують подальшого ґрунтовного вивчення, насамперед в аспекті лінгводидактики.

Список використаної літератури

1. Карпенко О. Ю. Когнітивна ономастика : навчальний посібник. Одеса : Фенікс, 2010. 158 с.
2. Слухай Н. В., Снитко О. С., Вільчинська Т. П. Когнітологія та концептологія в лінгвістичному висвітленні: навчальний посібник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. 367 с.